

156) Volgens Hegel heeft de Staat een ziel; woont in den Staat een geest; en deze geest is niet anders dan de in den mensch zich bewust wordende God-zelf. Vandaar de Staats-apotheose.

157) Calvijn, en alle onze Gereformeerden, kennen geen Overheid dan om der zonde wil. Zie over de vraag, of dan buiten zonde geen behoefte ontstaan zou aan zekere ordening van het menschelijk samenleven, de *Heraut* van 16 October 1892, 1^e bladzijde.

158) In de instandhouding van deze drie grenzen: 1°. tusschen Overheid en Volk: 2°. tusschen God en de Overheid; 3°. tusschen het recht Gods en het recht dat de Overheid instelt, schuilt de veerkracht van het Calvinistisch staatsrecht.

159) Bij Schleiermacher, en de meeste zijner geestverwanten, heerscht steeds dit aristocratisch begrip van »Virtuosen» op elk levensgebied. Een aan de kunst ontleende term, die voor de vrijheden en rechten van het volk als geheel genomen, uiterst gevaarlijk is, en het Christelijk Pruisen maar al te zeer in de armen van het *Junkerthum* en de Universiteitsprofessoren heeft geworpen. Ook te Leiden vond deze Virtuosen-theorie maar al te zeer ingang.

160) MAX MULLER, o. l. p. 242.

161) Zoo Darnal op het atheïstisch congres in 1880 te Brussel gehouden, waar hij uitriep: *Sous peu Dieu sera attaqué par tout le monde et défendu par personne*. Zie SCHULER, o. l. p. 2.

162) »Pax vobiscum», hier in den zin van het *irenisch vredelièdeke* genomen.

163) Modern-orthodox is evenals »geistleiblich» een zeer pantheïstisch woord. Orthodoxie toch is een concreet-historisch begrip, dat bepaald wordt naar den objectieven maatstaf der geldende Confessie. De voorvoeging *modern* daarentegen beduidt, dat men zelf van die Confessie maakt wat men meent te moeten gelooven, en alzoo de woorden der Confessie opvat in subjectief-modernen zin.

164) Jacobi nam het gevoel en geweten als bron van kennis aan.

165) Herbart heeft dit met Jacobi gemeen, dat ook hij het Monisme verbreekt en er, stouter dan Jacobi, het Monadisme voor in de plaats stelt.

166) Lotze vindt zijn Dualisme door te onderscheiden tusschen *die Welt der Werthe* en *die Welt der Gestalten*. Zie *Mikrokosmos*, Lpz. 1884. I. p. 447, en zijn *Grundzüge der Psychologie*, Leipzig 1881, p. 27 en 87 v. v. Zie ook VON HARTENSTEIN, *Herbart's Lehrb. zur Psychologie*, Hamb. 1887, p. 15 v. v.

167) Dit juist toont het onhoudbare van wat deze dualistische theologen wil-